

دکتر محمد حسن گنجی ۹۱ ساله شد

مسن ترین استاد دانشگاه‌های کل کشور وارد ۹۱ سالگی گردید.

دکتر محمد حسن گنجی در دفتر خاطرات خود می‌نویسد:

«من در ۲۴ جمادی الثانی ۱۳۳۰ هجری قمری برابر با ۲۱ خرداد ۱۲۹۱ شمسی و ۱۱ ژوئن ۱۹۱۲ میلادی در بیرجند به دنیا آمدم اما در شناسنامه‌ام تاریخ تولدم ۱۲۸۹/۲/۲۹ ثبت شده است.»

بدین ترتیب دکتر محمد حسن گنجی مسن ترین استاد دانشگاه‌های کل کشور از ۲۱ خرداد ۱۳۸۱ وارد ۹۱ سالگی گردید، عمر پربرکتش دراز باد.

خلاصه زندگی‌نامه و فعالیت‌های دکتر محمد حسن گنجی

تولد	۱۲۹۱/۳/۲۱ بیرجند	شناسنامه ۱۲۸۹/۲/۲۹
ابتدایی	۱۳۰۲-۱۲۹۷ حسینیه یا شوکتیه بیرجند	
دبیرستان	شوکتیه بیرجند ۱۳۰۹-۱۳۰۲	
دوره لیسانس تاریخ و جغرافیا	۱۳۱۲-۱۳۰۹	دارالحسین تهران
دوره فوق لیسانس جغرافیا	۱۳۱۷-۱۳۱۲	دانشگاه ویکتوریا - منچستر انگلستان
عضویت هیأت علمی دانشکده ادبیات دانشگاه تهران	۱۳۳۴-۱۳۱۷	گروه جغرافیا

۱. دفتر خاطرات دکتر گنجی نزد نگارنده است که امید است منتشر شود.

دوره خدمت نظام وظیفه	۱۳۲۰-۱۳۱۹	
دوره دکترا	۱۳۳۱-۱۳۳۴	دانشگاه کلارک شهر وستر ماساچوست آمریکا
درجه دانشاری	۱۳۳۴-۱۳۳۹	
درجه استادی	۱۳۳۹-۱۳۵۴	
معاونت اداری مالی دانشگاه تهران	مهر ۱۳۴۷	
مدیریت گروه جغرافیای دانشگاه تهران	از آبان ۱۳۴۸	
ریاست دانشکده ادبیات دانشگاه تهران	خرداد ۱۳۵۳ تا ۱۳۵۴/۱۱/۱	
بازنشستگی	۱۳۵۴/۱۱/۱	
انتخاب به عنوان استاد ممتاز دانشگاه تهران	۱۳۵۴/۱۱/۱۵	
صدور حکم وزیر علوم جهت تأسیس دانشگاه بیرجند	۱۳۵۴/۷/۳۰	
حکم ریاست دانشگاه بیرجند / مؤسسه آموزش عالی شوکت الملک علم	تیرماه ۱۳۵۵ تا ۱۳۵۷/۱۲/۲۹	

مشاغل غیر دانشگاهی

مهر ۱۳۳۵ تا مهر ۱۳۴۷	ریاست سازمان هواشناسی کل کشور و معاون وزیر راه
اردیبهشت ۱۳۴۲ تا مهرماه ۱۳۴۷	معاونت پارلمانی وزارت راه
۱۳۳۵-۱۳۴۷	نماینده ثابت ایران در سازمان هواشناسی جهانی
۱۳۴۲-۱۳۴۷	ریاست هواشناسی منطقه آسیا و عضو کمیته اجرایی سازمان هواشناسی جهانی
۱۳۵۰-۱۳۵۷	ریاست انجمن جغرافیای دانان ایران
از ۱۳۴۷	عضویت هیأت تحریریه دایره المعارف بریتانیا
از ۱۳۶۵	عضویت هیأت تحریریه فصلنامه تحقیقات جغرافیایی
از پدر تأسیس	عضویت هیأت تحریریه دایره المعارف بزرگ اسلامی
از پدر تأسیس	عضویت هیأت تحریریه دایره المعارف کودکان
۱۳۶۸-۱۳۷۳	مشاور سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح
از ۱۳۷۳	مشاور دانشکده علوم زمین دانشگاه شهید بهشتی
از ۱۳۷۸	عضویت کمیته جغرافیا و سرپرست بخش جغرافیای تاریخی مرکز بین المللی گفتگوی تمدن‌ها

محمد حسن گنجی در محله خیرآباد بیرجند در خانواده‌ای متوسط یا فقیر به دنیا آمد، پدرش جز در یک دوره کوتاه (۱۳۰۳-۱۳۰۱) که نایب‌الحکومه قاین گردید شغل مرتب و درستی نداشت. دکتر محمد حسن گنجی در خاطرات خود می‌نویسد:

«مأموریت یکی دو ساله پدرم در قائن با تغییر حکومت پایان یافت و او از آن تاریخ تا آخر عمر شغل و کار دائمی نداشت و گاهگاهی تابستان‌ها به عنوان مشرف سراملاک

حسام الدوله می‌رفت. معمولاً خود مشرف هم چند درصدی از محصول سهم می‌برد و یادم است که بعد از هر مأموریت مشرفی، آرد یا گندم لازم چند ماه خانه ما را می‌آورند و غیر از آن مستمری مختصری هم به مادرم به عنوان دختر باشی که خود در سال ۱۳۴۷ هجری قمری به رحمت ایزدی پیوسته بود می‌دادند.»

دکتر محمد حسن گنجی می‌نویسد:

«باری در بیرجند تا ۱۴ سالگی از خود خانه‌ای نداشتیم و اجاره‌نشین بودیم. قوم و خویشان مادری من اغلب در خیرآباد از خود خانه موروثی داشتند و از جمله پدر بزرگم باشی خانه‌ای داشت که در آن روزها به نظرم خیلی بزرگ می‌آمد ولی بعدها فهمیدم که تمام وسعت آن شاید ۲۰۰ متر مربع نبوده است. من دورترین خاطرات کودکی خود را از سه اتاق اجاره‌ای در خانه‌ای دارم که در خیرآباد در قسمت سرپشته در شمال آنچه کاروانسرا یا معبد هندوها بود قرار داشت. نصف خانه با سه اتاق را در اجاره داشتیم. دو اتاق بزرگ را بیشتر در تابستان‌ها و فصل گرما اشغال می‌کردیم و همیشه نصف آن بدون فرش می‌ماند که من یاد دارم در روزهای گرم تابستان نصف بی‌فرش اتاق را آب پاشی می‌کردند تا خنک شود. بی‌فرش ماندن این اتاق از بی‌فرشی ما بود چون ۵-۶ قالیچه و یک نمد دراز که داشتیم تنها اتاق‌های کوچکتر را فرش می‌کرد.»

پدر و مادر دکتر محمد حسن گنجی تا ۱۰ سالگی او چهارخانه اجاره‌ای عوض کردند.

«... خانواده ما از نظر طبقاتی جزو دیوانی‌ها بودند یعنی بیکاره‌هایی که نه شخصاً زراعت می‌کردند نه کسب و کاری داشتند. در همین خانه بودیم که من سال‌های اول مدرسه را با تنگدستی و فقر فراوان می‌گذراندم و در همان جا بود که پدرم به عنوان نایب‌الحکومه شهر قاین چند سالی ما را تنها گذاشت و خود به شهر قاین رفت... یک تابستان من هم به شهر قاین رفتم. در آن سال من مانند سال‌های دیگر شاگرد اول شده بودم و یک مدال طلا از دست امیر شوکت‌الملک گرفته بودم.»

پنجمین خانه

«باری از نتایج مستقیم مأموریت پدرم در شهر قاین این شد که خانه موروثی ما را در محله خیرآباد در سال ۱۳۰۵ به مبلغ ۱۵۰ تومان از همسایه ما خریداری کرد و از آن تاریخ تاکنون آن خانه اقامتگاه همه ما در بیرجند بوده است. خانه ما جای بسیار کوچک و متوسطی بود. تصور نمی‌کنم جمع مساحت آن به ۲۰۰ متر مربع می‌رسید. باری از این خانه که در ۱۸ سال اول عمرم بیشتر از هر خانه دیگری در آن زندگی کرده بودم خاطرات متعددی دارم. مادرم خیلی به این خانه علاقه داشت و آن را خوش قدم می‌دانست ولی من خوشی استثنایی از زندگی در آن سراغ ندارم که آن را بوجود این خانه مربوط سازم.»

بیرجند واقع در جنوب خراسان، مهمترین شهر مرزی ایران و هندوستان انگلیس (قبل از استعمارزدایی) بود. این موقعیت به مدت یک قرن بیرجند را تبدیل به یکی از نقاط مهم جغرافیایی، ژئوپلیتیکی و سوق‌الجیشی، تجاری، اداری ایران کرده بود (وجود کنسولگری انگلیس، روس، نمایندگان نظامی دو کشور، بانک شاهنشاهی و در دوره‌های کوتاه فعالیتهای آلمان‌ها در این شهر شمه‌ای از اهمیت این شهر است). امرای محلی که در این شهر مستقر بودند و سرزمین قاینات و سیستان را اداره می‌کردند زمینه‌های نوسازی (مدرنیته) را در این شهر فراهم آوردند.

این فعالیت‌ها به خصوص در زمینه بهداشت (آب لوله‌کشی ...) آموزش و پرورش نتایج ارزشمند و پایداری داشت. مدرسه معروف به حسینیه که سپس به شوکتیه معروف گردید دانش‌آموختگان ممتازی پرورش داد که شهر بیرجند را که سابقه فرهنگ و دانش پروری در آن وجود داشت به یکی از عمده‌ترین کانون‌های علمی - فرهنگی کشور تبدیل کرد. این میراث علمی - فرهنگی گرانبها امروز نیز پایدار است و بیرجند از نظر شاخص‌های علمی - فرهنگی یکی از غنی‌ترین شهرهای کشور است. یکی از مردان بزرگ علمی - فرهنگی این شهر که نقش ارزنده‌ای در ایجاد مراکز علمی آن (بنیانگذار دانشگاه بیرجند) داشته است شخص دکتر محمدحسن گنجی است.

دکتر محمدحسن گنجی نه از خانواده اعیان و اشراف بود و نه از طبقه حاکمان و ثروتمندان و بازرگانان. فرزندی از طبقه فقیر و متوسط بود که امکانات ایجادشده در آن شهر موجب رشد و شکوفایی استعدادهای او گردید. دکتر محمدحسن گنجی مردی خودساخته است که هرگز در قید مادیات نبود، در کودکی با فقر و کار بزرگ‌شد و در ۹۱ سالگی بدون حقوق بازنشستگی با وجود داشتن عناوینی چون مسن‌ترین استاد دانشگاه‌های کل کشور، استاد ممتاز دانشگاه تهران، بنیانگذار دانشگاه بیرجند، بنیانگذار سازمان هواشناسی مدرن در ایران، مرد سال هواشناسی سال ۲۰۰۱ و یکی از ۲۰ شخصیتی که به علم جغرافیا در قرن بیستم در کل جهان خدمت کردند (این عنوان توسط کنگره جغرافیدانان دنیا در سئول به او داده شد) و ده‌ها عنوان دیگر، فاقد هرگونه امتیاز مادی است. او اگر در این سن و سال کار نکند قادر نیست مخارج زندگی خود و همسر مسن خود را تأمین کند. چون درباره زندگی و مشاغل دکتر محمدحسن گنجی ده‌ها جا از جمله در کتاب معتبر جغرافیا؛ از دارالفنون تا انقلاب و کتابچه‌ای که از طرف انجمن مفاخر ایران تهیه شده است شرح مبسوط نوشته شده است نگارنده در این جا به همین مختصر اکتفا می‌کند و بیشتر آثار قلمی دکتر گنجی را تا آن جا که به دست ما رسیده است معرفی می‌نماید.

کتاب‌ها و آثار چاپ شده به ترتیب قدمت زمانی

- ۱- جنگ و جغرافیا یا روابط دول بزرگ در اقیانوسیه: بنگاه پروین، تهران ۱۳۲۰.
- ۲- بشر چیست، ترجمه از آثار مارک تواین: چاپ اول کتابفروشی چهار تهران ۱۳۲۴؛ چاپ دوم بنگاه افشاری، ۱۳۴۶؛ چاپ سوم بنگاه

افشاری ۱۳۵۱.

- ۳- کتب جغرافیای دبیرستانی: با مشارکت گروههای مؤلفان، سالهای ۱۳۳۰.
 - ۴- جغرافیای سال پنجم ابتدائی با همکاری دکتر لطف‌الله مفخم پایان و حسین خلیل‌فر: مؤسسه فرانکلین تهران ۱۳۳۶ و سالهای بعد وزارت آموزش و پرورش.
 - ۵- جغرافیای سال ششم ابتدائی با همکاری حسین خلیلی‌فر: مؤسسه فرانکلین و وزارت آموزش و پرورش ۱۳۳۷ و در سال‌های بعد وزارت آموزش و پرورش.
 - ۶- آمار بارندگی در ایران: نشریه شماره ۳ مرکز تحقیقات علمی مناطق خشک، دانشگاه تهران ۱۳۳۸.
 - ۷- فهرست مقالات جغرافیائی با همکاری جواد صفی‌نژاد: دانشکده ادبیات دانشگاه تهران ۱۳۴۱.
 - ۸- جغرافیای ایران، چهار فصل از جلد اول کتاب ایران‌شهر: نشریه شماره ۲۲ کمیسیون ملی یونسکو تهران ۱۳۴۲ در دو جلد.
 - ۹- اطلس اقلیمی ایران: مؤسسه جغرافیای دانشگاه تهران ۱۳۴۶.
 - ۱۰- مقاله جغرافیائی: مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی سحاب تهران ۱۳۴۹.
 - ۱۱- جغرافیا در ایران از دارالفنون تا انقلاب اسلامی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی مشهد ۱۳۶۷.
 - ۱۲- آب و هوای کشورهای آسیای مرکزی: بخشی از انتشارات سازمان جغرافیائی نیروهای مسلح.
 - ۱۳- بستر جغرافیائی تاریخ ایران: در انتظار چاپ بنگاه انتشاراتی اقبال.
 - ۱۴- تاریخ جغرافیا در تمدن اسلامی: دایرةالمعارف اسلامی تهران ۱۳۷۱، چاپ دوم ۱۳۷۵.
 - ۱۵- مطالعه اجمالی فرهنگهای جغرافیائی در دو قرن اخیر: وزارت جهاد سازندگی تهران ۱۳۷۳.
 - ۱۶- نامه‌هایی از قهستان (ترجمه از انگلیسی): مرکز خراسان‌شناسی آستان قدس رضوی، مشهد ۱۳۷۹.
- مقالات علمی چاپ شده به ترتیب قدمت زمانی**

- ۱۷- اقیانوس ساکن و دول اروپائی: از انتشارات کتابفروشی پروین، تهران ۱۳۲۱.
- ۱۸- امریکا را بشناسید: سری مقالات منتشره در مجله ایران و امریکا شماره‌های ۲۱ تا ۲۳ مربوط به سالهای ۳-۱۳۲۳ تهران.
- ۱۹- دون ژوان ایران (مقاله تاریخی): مجله یادگار شماره ۲ سال سوم، صص ۷۸-۷۱ تهران آبان ماه ۱۳۲۴.
- ۲۰- انحطاط جغرافیائی شهر بیرجند: مجله یادگار شماره ۲ سال سوم، صص ۲۵۴ تهران آبان ماه ۱۳۲۵.
- ۲۱- لزوم تهیه نقشه‌های جغرافیائی (برای توجه هیئت عالی برنامه): روزنامه اطلاعات ۱۳۲۵/۹/۹.
- ۲۲- خشکسالی در قاینات: مجله یادگار شماره ۳، سال پنجم، صص ۴۱ تهران، آبان ماه ۱۳۲۷.
- ۲۳- تغییرات ناگهانی هوای سواحل جنوبی خزر: مجله یادگار شماره ۴ سال پنجم، تهران دی ماه ۱۳۲۷.
- ۲۴- تغییر سطح دریای خزر: مجله دانش، شماره ۳ صص ۴۸۳-۴۹۰.
- ۲۵- پاکستان، همسایه جدید ما: مجله یادگار شماره ۸ و ۹ سال پنجم، تهران فروردین ۱۳۲۸.
- ۲۶- فرضیه جدید درباره پیدایش منظومه شمسی: مجله دانش شماره ۷ سال دوم، صص ۳۸۲-۳۸۶ سال ۱۳۲۹.
- ۲۷- فرضیه جدید درباره پیدایش منظومه شمسی: مجله دانش شماره ۸ سال دوم، صص ۴۵۱، تهران ۱۳۳۰.
- ۲۸- خیام و دنیای امروز: اطلاعات ماهانه شماره ۸ (۴۴) آبان‌ماه ۱۳۳۰.
- ۲۹- تاریخچه نهضتهای «پان»: مجله دانش شماره ۳، سال سوم، صص ۴۸۱ تهران اسفند ۱۳۳۰.
- ۳۰- خاورمیانه کجاست?: مجله مهر شماره‌های ۶ و ۷ سری دوم، تهران ۱۳۳۱.
- ۳۱- مفهوم واقعی نژاد: مجله مهر شماره ۸ سری دوم روز تهران اسفند ۱۳۳۱.
- ۳۲- تغییر سطح دریای خزر: مجله دانش شماره نهم از سال سوم، تهران بهمن ۱۳۳۱.
- ۳۳- تقسیمات اقلیمی ایران: مجله دانشکده ادبیات، شماره یک سال سوم، صص ۲۷-۷۲ تهران مهرماه ۱۳۳۴.
- ۳۴- گزارش کنفرانس یونسکو در استرالیا درباره آب و هوای مناطق خشک جهان: مجله دانشکده ادبیات شماره ۳، سال چهارم صص

- ۹۰-۹۹ تهران فروردین ۱۳۳۶.
- ۲۵- گزارش کمیته هواشناسی مناطق خشک: نشریه شماره ۱ مرکز تحقیقات علمی مناطق خشک، دانشگاه تهران، ۱۳۳۷.
- ۲۶- هواشناسی در ایران: اولین سالنامه هواشناسی تهران اسفند ۱۳۳۸.
- ۲۷- تأثیر آب و هوا در زندگی بشر: نشریه مخصوص هواشناسی، اداره کل هواشناسی تهران اسفند ۱۳۳۶.
- ۲۸- ملاحظاتی درباره باران سال: نشریه مخصوص هواشناسی، اداره کل هواشناسی تهران فروردین ۱۳۳۰.
- ۳۶- ملاحظاتی درباره باران چند سال اخیر ایران: نشریه مخصوص هواشناسی، اداره کل هواشناسی تهران فروردین ۱۳۳۱.
- ۴۰- تغییرات آب و هوا: نامه صنعت نفت ایران شماره ۱۱، تهران اسفند ۱۳۳۱.
- ۴۱- سخنی چند درباره هواشناسی: نشریه مخصوص هواشناسی، اداره کل هواشناسی تهران فروردین ۱۳۳۲.
- ۴۲- برتراند راسل و جغرافیا: مجله دانشکده ادبیات شماره یک سال ۱۱ تهران مهر ۱۳۳۲.
- ۴۳- سازمان هواشناسی جهانی و هواشناسی ایران: نشریه مخصوص روز هواشناسی، اداره کل هواشناسی تهران فروردین ۱۳۳۲.
- ۴۴- بررسی اجمالی باران ۱۳ سال اخیر ایران: نشریه مخصوص روز هواشناسی، اداره کل هواشناسی تهران فروردین ۱۳۳۴.
- ۴۵- ملاحظاتی موقت راجع به تبخیر در ایران: نشریه مخصوص روز هواشناسی، اداره کل هواشناسی تهران فروردین ۱۳۳۶.
- ۴۶- هوا، آستانه فضا: سلسله مقالات مندرج در مجله فضا از اسفند ۱۳۳۶.
- ۴۷- تدریس جغرافیا در آسیا و اقیانوسیه (گزارش کنفرانس یونسکو در سنگاپور): زمین و زمان، سال نهم، شماره ۱۴، شماره مسلسل ۲۵، تهران ۱۳۵۱.
- ۴۸- سیری در سوابق جغرافیا در ایران: گزارش اولین کنگره جغرافیدانان ایران، دانشگاه تهران، ۱۳۵۲.
- ۴۹- ملاحظاتی درباره پزشکان ایرانی مقیم آلمان غربی: جامعه نوین، شماره ۲، پائیز ۱۳۵۲.
- ۵۰- کاربرد ماهواره‌ها در بررسی‌های جغرافیایی: مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران شماره ۲ سال ۲۲ تهران ۱۳۵۴.
- ۵۱- وضع امروز جغرافیا در ایران: مجموعه سخنرانی‌های چهارمین کنگره جغرافیدانان ایران دانشگاه مشهد آبان ۱۳۵۶.
- ۵۲- آمایش زمین بصورت یک منبع طبیعی با نمونه‌هایی از آسیا: جغرافیا، نشریه انجمن جغرافیدانان ایران دوره اول شماره دوم - بهار ۱۳۵۷.
- ۵۳- ملاحظاتی درباره سید محمد فرزانه: در کتاب یادى از استاد فرزانه فرزانه اثر ابراهیم صهبا، تهران ۱۳۵۸، صص ۱۴۸-۱۵۱.
- ۵۴- آتشفشان سنت هلن: جغرافیا، نشریه انجمن جغرافیدانان ایران دوره اول شماره سوم بهار ۱۳۶۰.
- ۵۵- برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان و پاره‌ای از مشخصات دموگرافیک آن: مجموعه مقالات سمینار جغرافیایی جلد اول به کوشش دکتر محمد حسین پاپلی یزدی، مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی مشهد ۱۳۶۵.
- ۵۶- ملاحظاتی درباره آلودگی هوا و باران تهران: فصلنامه تحقیقات جغرافیایی شماره دوم سال اول پائیز ۱۳۶۵.
- ۵۷- نگرشی مجدد بر سمینار بین‌المللی جغرافیایی: فصلنامه تحقیقات جغرافیایی شماره دوم سال اول پائیز ۱۳۶۵.
- ۵۸- به انگیزه اگر باران به کوهستان بیارد: مجله چستا سال چهارم شماره دهم خرداد ۱۳۶۶.
- ۵۹- هاتینگتون و پارسیان هند: مجله چستا سال پنجم شماره دوم مهر ۱۳۶۶.
- ۶۰- روند تحقیقات جغرافیایی در ایران: پژوهش‌های جغرافیایی شماره ۲۵ تیرماه ۱۳۶۸.
- ۶۱- نقشه جغرافیا و سیاست: مجله سپهر شماره ۱ بهار ۱۳۶۹.
- ۶۲- شمه‌ای از فعالیت‌های جغرافیایی سازمان جغرافیا: مجله سپهر، شماره ۱، بهار ۱۳۶۹.
- ۶۳- جغرافیا چیست و چه قایدهای دارد: سری مقالات عامیانه از شماره دوم مجله سپهر به بعد.
- ۶۴- نقشه و انتقال اطلاعات جغرافیایی، گزارش سمینار نقشه در دفاع و سازندگی، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح اردیبهشت ۱۳۶۹.
- ۶۵- گوشه‌ای از جغرافیای آسیای مرکزی (داستان خشک شدن آرال): فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۱۷، تابستان ۱۳۶۹.
- ۶۶- نقش نقشه در انتقال اطلاعات: مجله سپهر شماره ۶ زمستان ۱۳۶۹.
- ۶۷- به مناسبت انتشار مجدد علوم زمین: از انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۳، سال ۱۳۷۰.
- ۶۸- تحولات نو در جغرافیا: رشد آموزش جغرافیا، سال هفتم، شماره مسلسل ۲۶، تابستان ۱۳۷۰.

- ۶۹- پیرامون تعاریف جغرافیا: رشد آموزش جغرافیا، سال هشتم، شماره مسلسل ۲۹، بهار ۱۳۷۱.
- ۷۰- سرگشتگی در تعاریف: رشد آموزش جغرافیا سال نهم، شماره مسلسل ۳۵، پاییز ۱۳۷۱.
- ۷۱- ملاحظاتی درباره نام در جغرافیا: مجله سپهر، دوره دوم، شماره ۶ زمستان ۱۳۷۱.
- ۷۲- ملاحظاتی درباره آموزش جغرافیا در انگلستان: رشد آموزش جغرافیا، سال هشتم، شماره مسلسل ۳۲، زمستان ۱۳۷۱.
- ۷۳- صد سالگی انجمن جغرافیائی انگلستان: رشد آموزش جغرافیا، سال هشتم، شماره مسلسل ۳۶، زمستان ۱۳۷۲.
- ۷۴- آب و هوای منطقه جمهوریهای آسیای مرکزی: ویژه نامه مجله سپهر، مجموعه مقالات جغرافیائی درباره کشورهای آسیای مرکزی، تهران، بهار ۱۳۷۳.
- ۷۵- عباس اقبال دانشمندی که ایران او را شناخت: مجله کهکشان، شماره ۴، تهران، شهریور ۱۳۷۳.
- ۷۶- آب و هوای گیلان: فصلی از جلد اول کتاب گیلان از انتشارات گروه پژوهشگران ایران، تهران، ۱۳۷۴.
- ۷۷- یادى از بیرجند و آبهای شیرین و شورش.
- ۷۸- از شمار دو چشم: در رثای احمد احمدی بیرجندی، به کوشش مرکز خراسان شناسی استان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۷۷.
- ۷۹- اهمیت نقشه در گفتگوی تمدن‌ها: گزارش گفتگو، سال اول، شماره ۱۲، نیمه اول مهرماه، ۱۳۸۰.
- ۸۰- معرفی یک سیاحت نامه تاجیکی: جشن نامه دکتر ایرج افشار (زیر چاپ).
- مقالات متعدد در ۱۰ جلد اول دائرةالمعارف بزرگ اسلامی که اهم آنها عبارتند از: آب، آذربایجان، ابوظبی، ابوموسی، اردن، اروندرود، استوا، اقلیم، امارات متحد عربی، اندونزی، اطلس، ایران.

سخنرانی‌های چاپ شده به ترتیب قدمت زمانی

- ۸۱- هواشناسی در ایران: گفتار رادیویی در برنامه مرزهای دانش: اولین سالنامه هواشناسی، تهران اسفند ۱۳۳۷.
- ۸۲- جغرافیا و آمار: سخنرانی تلویزیونی: نشریه سالانه آمار عمومی، تهران، دیماه ۱۳۳۸.
- ۸۳- مفهوم جغرافیا و روش تدریس آن سخنرانی در انجمن دبیران علوم اجتماعی و تاریخ و جغرافیا: نشریه شماره ۱، انجمن دبیران علوم اجتماعی و تاریخ و جغرافیا، تهران دی ماه ۱۳۴۱.
- ۸۴- محیط جغرافیائی ایران: سمینار مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران، گزارش سمینار، چاپ مؤسسه تهران، ۱۳۳۸.
- ۸۵- محیط طبیعی بلوچستان و سیستان دانشگاه تهران: گزارش سمینار، چاپ مؤسسه تهران، ۱۳۳۸.
- ۸۶- آب و هوای خلیج فارس، سخنرانی در سمینار خلیج فارس: خلیج فارس، انتشارات اداره کل انتشارات و رادیو جلد اول، تهران ۱۳۴۱.
- ۸۷- بزم شاعران: مجموعه سلسله برنامه‌های بزم شاعران رادیو ایران تألیف مهدی سهیلی چاپ انتشارات تهران ۱۳۴۱ ص ۷۳.
- ۸۸- ملاحظاتی درباره باران و منابع آب ایران سخنرانی در بانک مرکزی ایران: بولتن ماهانه بانک مرکزی تهران ۱۳۴۶.
- ۸۹- ملاحظاتی درباره جغرافیا: سمینار دبیران علوم اجتماعی و تاریخ و جغرافیا در تبریز، مرداد ۴۸، نشریه شماره دهم انجمن دبیران جغرافیا و تاریخ و تعلیمات اجتماعی، تهران ۱۳۴۸.
- ۹۰- مطالعه‌ی جمالی درباره مسائل هوا و فضا: نشریه ش ۶ انجمن دبیران جغرافیا و تاریخ و تعلیمات اجتماعی، تهران، اردیبهشت ۱۳۴۸.
- ۹۱- ملاحظاتی درباره روشهای نو در جغرافیا: زمین و زمان، شماره پانزدهم، سال نهم، ۱۳۴۸.
- ۹۲- جغرافیای تاریخی و روش تحقیق آن، ماد تا پهلوی: گزارش کنگره تاریخ ایران از انتشارات انجمن ایران علوم اجتماعی تهران مهر ۱۳۵۰.
- ۹۳- سرزمین خود را چگونه بشناسیم؟ کنفرانس بررسی مسائل اجتماعی ایران، نشریه انجمن دبیران علوم اجتماعی، بهمن ۱۳۵۴.
- ۹۴- سخنرانی افتتاحی - سیری در سوابق جغرافیا در ایران: گزارش اولین کنگره جغرافیدانان ایران، دانشگاه تهران، ۱۳۵۱.
- ۹۵- سخنرانی افتتاحی در دومین کنگره جغرافیدانان: ارزیابی دومین کنگره جغرافیدانان ایران از انتشارات دانشگاه تبریز ۱۱۵۳.
- ۹۶- سخنرانی افتتاحی چهارمین کنگره جغرافیدانان: مجموعه سخنرانیهای چهارمین کنگره جغرافیدانان ایران دانشگاه فردوسی آبان ۱۳۵۶.

- ۹۸- ماهیت و قلمرو علم جغرافیا: مجموعه سخنرانی‌های سمینار سازمان، تهران ۱۳۷۱.
 ۹۹- آب و هوای خلیج فارس: گزارش اولین سمینار خلیج فارس مرکز مطالعات و تحقیقات سیاسی وزارت امور خارجه ۱۳۶۸.

مقدمه بر کتاب

- ۱۰۰- اطلس خلیج فارس: از انتشارات مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی سحاب، تهران ۱۳۵۰.
 ۱۰۱- شهرستان نور: از پیروز مجتهدزاده، چاپخانه صبح امروز.
 الف- خلیج فارس: از پیروز مجتهدزاده ۱۳۵۳.
 ۱۰۲- اطلس افغانستان: از انتشارات مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی سحاب، تهران.
 ۱۰۳- اطلس تاریخی ایران: از انتشارات مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی سحاب، تهران.
 ۱۰۴- اطلس عمومی جهان: از انتشارات مؤسسه گیتاشناسی، تهران.
 ۱۰۵- گیتاشناسی کشورها، چاپ اول و دوم: از انتشارات مؤسسه گیتاشناسی، تهران ۱۳۶۲.
 ۱۰۶- اصول جغرافیای انسانی و اشاراتی به جغرافیای انسانی ایران، تألیف جواد صفی‌نژاد: از انتشارات دانشگاه تهران ۱۳۶۳.
 ۱۰۷- گزیده‌ای از فرهنگ و اصطلاحات جغرافیایی تألیف عاشوری: از انتشارات جهاد دانشگاهی، تهران ۱۳۶۴.
 ۱۰۷- جغرافیای پزشکی: از زردشت دانشکده بهداشت دانشگاه تهران.
 ۱۰۹- کلیات ژئومورولوژی ایران تألیف دکتر محمود حریریان: چاپ شقایق، تهران ۱۳۶۹.
 ۱۱۰- اطلس بزرگ جهان: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، تهران ۱۳۶۹.
 ۱۱۱- اینجارو تهرونس می‌گن.
 ۱۱۲- بیرجند: نگین کویر: از انتشارات دانشگاه تهران.

مقالات نقد کتاب

- ۱۱۳- مشخصات جغرافیای طبیعی ایران اثر م. پ. پتروف، ترجمه حسین گل‌گلاب: راهنمای کتاب شماره چهارم، سال اول، صص ۳۷۶-۳۳۰ تهران زمستان ۱۳۳۷.
 ۱۱۴- کلیات جغرافیای طبیعی تألیف دکتر جهانگیر صوفی: راهنمای کتاب صص ۳۰۲-۳۰۸ تهران تیرماه ۱۳۳۹.
 ۱۱۵- جغرافیای اقلیمی تألیف دکتر پریدخت فشارکی: راهنمای کتاب شماره‌های مهر، آذر، دی و اسفند ۱۳۵۳.
 ۱۱۶- فرهنگ آبادیها و مکانهای مذهبی از دکتر محمد حسین پایلی یزدی: مجله سپهر شماره‌های ۳ و ۴ دوره اول، تابستان ۱۳۷۰.
 ۱۱۷- کوه‌ها و کوهنامه ایران، مهندس عباس جعفری انتشارات گیتاشناسی: مجله سپهر، شماره اول، بهار ۱۳۶۹.
 ۱۱۸- معرفی دو کتاب ژئومورفولوژی تألیف دکتر فرج‌الله محمودی و دکتر خیام: مجله سپهر ۱۳۷۱.

آثار به زبان انگلیسی

- ۱۱۹- ملاحظاتی درباره بارانهای تابستان ۵۴ مجله جغرافیا، بوستون، شماره ۶، جلد ۵۴ (۱۹۵۴) صص ۳۶۴-۳۹۹.
 ۱۲۰- مقالاتی درباره جغرافیا ایران: دائرة المعارف بریتانیا، چاپهای مختلف.
 ۱۲۱- آب و هوای ایران: چاپ انجمن شاهنشاهی جغرافیای مصر قاهره، ۱۳۳۵.
 ۱۲۲- آب و هوای ایران: فصلی از تاریخ قدیم ایران کمبریج ۱۹۶۸.
 ۱۲۳- اطلس اقلیمی ایران (فارسی و انگلیسی): مؤسسه جغرافیای دانشگاه تهران، ۱۳۴۶.
 ۱۲۴- اکولوژی و اقلیم‌شناسی: از انتشارات سازمان هواشناسی جهانی.
 ۱۲۵- اقلیم‌شناسی باستانی ایران: در کتاب جغرافیای تاریخی خاورمیانه، منچستر، ۱۹۷۴.

- ۱۲۶- آمایش زمین بصورت یک منبع طبیعت: گزارش سازمان هواشناسی جهان از سمپوزیوم هواشناسی در رابطه با برنامه ریزی شهری و منطقه‌ای در اشویل کارولینای شمالی کشورهای متحد امریکا، ۱۹۷۵.
- ۱۲۷- سه فصل جغرافیائی: ایران، عناصر سرنوشت، اثر رولف منی، چاپ انگلستان، ۱۹۷۶.
- ۱۲۸- مقالات متعدد: در انتشارات فنی سازمان هواشناسی جهانی.
- ۱۲۹- مقاله درباره ایران: دایرةالمعارف ملل (ورلد مارک) جلد ۴، صص ۱۱۵ تا ۱۲۷ چاپ جان وایلی، نیویورک، ۱۹۷۶.
- ۱۳۰- مطالعه جغرافیائی در خواص جمعیتی امت مسلمان در جهان: جغرافیای جمعیت از انتشارات دانشگاه پنجاب هندوستان، جلد چهارم، شماره‌های ۱ و ۲ دسامبر ۶۶ و رلد مارک انسایکلوپدیا، جلد چهارم، نیویورک، ۱۹۸۳.
- ۱۳۱- ایران (۲۰ صفحه)، انتشارات دانشگاه لندن، ۱۹۹۴.
- ۱۳۲- تحول تاریخی مرزهای آذربایجان در کتاب مرزهای ایران، تألیف ماک لاکمن، استاد دانشگاه لندن، دانشگاه لندن، ۱۹۹۴.
- ۱۳۳- تحولات تاریخی مرزهای آذربایجان: مرزهای ایران نو، تألیف پروفیسور ک. مکگلگن انتشارات مرکز ژئونولیتکی و مرزهای بین‌المللی دانشگاه لندن، ۱۹۹۴.

عضویت انجمن‌ها و شوراهای علمی و دانشگاهی

- ۱- عضو مادام‌العمر انجمن جغرافیایی انگلستان.
- ۲- عضو سابق انجمن سلطنتی مردم‌شناسی انگلستان و ایرلند.
- ۳- عضو شورای عالی آمار.
- ۴- عضو هیأت تحریریه دایرةالمعارف بریتانیا.
- ۵- عضو افتخاری انجمن آمریکایی پیشرفت علوم.
- ۶- عضو شورای عالی مردم‌شناسی.
- ۷- عضو انجمن جغرافیایی کشورهای آسیا و آفریقا.
- ۸- عضو کمیته ملی آبشناسی (یونسکو).
- ۹- عضو هیأت ممیزه دانشگاه تهران.
- ۱۰- عضو شورای دانشگاه تهران.
- ۱۱- عضو کمیسیون همکاری فرهنگی ایران و فرانسه.
- ۱۲- عضو کمیته جغرافیایی فرهنگستان ایران.
- ۱۳- عضو شورای عالی جغرافیایی وابسته به سازمان
- ۱۴- عضو کمیته برنامه‌ریزی وزارت آموزش و پرورش.
- ۱۵- عضو هیأت امنای مدرسه عالی بازرگانی رشت.
- ۱۶- عضو هیأت امنای مدرسه عالی علوم اراک.
- ۱۷- عضو هیأت امنای مدرسه عالی فنی.
- ۱۸- عضو اتحادیه انجمنهای علمی.
- ۱۹۲- رئیس اولین کنگره جغرافیدانان ایران ۱۳۵۲.
- ۲۰- اولین رئیس انجمن جغرافیدانان ایران ۱۳۵۳ تا ۱۳۶۲.
- ۲۱- عضو سازمان مطالعه و تدوین کتب دانشگاهها (سمت).
- ۲۲- عضو محققین مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی.
- ۲۳- عضو کمیته رهبری طرح اطلس اقلیمی ایران.
- ۲۴- عضو شورای عالی مرکز اطلاعات جغرافیائی شهر